

megalkotását a remekmű szintjén tudták elvégezni. Márait az elmúlt évtizedek irodalomtudósai közül sokan polgári mentalitása, életszemlélete miatt ócsárolták, Németh G. Béla, megcáfolva vádjait, az *Egy polgár vallomásai* esztétikai értékeit, nyelvi árnyaltságát, alakteremtő képességét bizonyította. Balassa Péter *Az álomvilág hajósa* című előadásában Márai *Szindbád hazamegy* című regényét elemezte sokoldalúan, egyben Krúdyról, a regény hősről is izgalmas portrét rajzolt, s több olyan jelentős művet is érdekesen jellemezett, amely irodalomról, írókról szól.

A délutáni ülésen Kéry László elnökölt, Poszler György *Márai és Kassa* című előadásában az író és szülővárosa kapcsolatát mutatta be az életmű alapján, és részletesen elemezte *A kassai polgárok* című színművet, példázatértékét, jellegzetes életfel-fogásokat képviselő alakjait, a művészetről kifejtett nézeteket. A dráma a művészlét lényegét kifejező konfliktusokat mutatja be nagy művészi erővel, benne az alkotás–szenvedély–kötelesség hármasságáról fejti ki elveit Márai. Kulcsár Szabó Ernő *Az európai tudat méltósága* című hosszabb írásának egy részét olvasta fel, a *San Gennaro vére* című regény hőseinek mentalitásáról, létértelmezéséről adva igen árnyalt elemzést. Az utolsó előadást Rónay László tartotta *Az árulás természetrajza* címmel. Több fontos Márai-mű alapján vizsgálta azt a kérdést, amely az író életében foglalkoztatta: az erőszak vagy a szellem hatalma-e a nagyobb? A művésznak szabadságát, egyéniségét mindvégig meg kell őrizni, sohasem válhat semmilyen hatalom kiszolgálójává – ezt sugallják Márai művei, megnyilatkozásai, s egész életével is hitet tett elvei mellett. (Rónay László *Márai Sándor* című monográfiája az ülészak óta megjelent.)

Az ülészak napján rangos irodalmi esten emlékezett meg az íróról a Pesti Vigadó is, s a Magyar Rádió műsorában pedig *Emlékezések Márai Sándorra* címmel beszélgetés hangzott el Bodnár György vezetésével.

R. Takács Olga

A magyar irodalomszemlélet a modernség korában
Budapest, 1989. november 16–17.

Az Irodalomtudományi Intézet és az újvidéki Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete között évtizedes közös munka folyik a huszadik századi irodalom különböző kérdéseinek megvitatására, megadott szempontok szerint kialakított előadássorozatok formájában. A jelen kollokvium az eddigieknél szélesebb tematikájú volt, a Nyugattól a mai irodalomtörténetírásig tekintette át az irodalomszemlélet és kritika alakulásának néhány izgalmas fordulópontját, jól körvonalazható felfogását.

Az első napon Bori Imre előadásával kezdődött a tanácskozás. *Az induló Nyugat és elődei* címmel érdekesen bontakozott ki a hallgatók előtt a Nyugat műltszemlélete, különféle szerzőkhöz való kötődése, Arany Jánoshoz és Gyulai Pálhoz fűződő viszonya. Babits, Kosztolányi és Juhász Gyula alakították ki azt a hagyományt, amelyre a Nyugat támaszkodott, pl. komoly Gyulai-kultusz figyelhető meg a Nyugat korai korszakában, ekkor a modernista elődöket inkább elutasította a folyóirat. Az előadást tartalmas vita követte, Kulcsár Szabó Ernő, Bodnár György, Dávidházi Péter,

Pomogáts Béla és Kiss Mihály saját kutatási területükről erősítették meg Bori Imre egyes állításait, illetve további kutatásokra tettek javaslatot erről a témáról. Rónay László *Sik Sándor irodalomszemlélete* című előadása egy sajnálatosan igen kevésbé ismert esztétikával, irodalomszemlélettel ismertette meg a hallgatóságot, alaposan feltárta azokat a forrásokat, amelyekből Sik Sándor kialakította saját elveit, melyek közül azokat részesítette előnyben, amelyeket a nevelésben jól hasznosíthatott. Értékközpontú, a francia szellemet nagyra becsülő irodalomtörténeti munkáin, portréin kívül Rónay László elsősorban az *Esztétika* című könyv szerkezetét, elveit, példaanyagát ismertette, és felhívta a figyelmet a kéziratban maradt *Az olvasás tudománya* című pedagógiai segédkönyvre. Az előadáshoz hozzászólók megerősítették azt, hogy az *Esztétika* valóban tökéletes építmény, s nagyon fontos feladatot végzett el Rónay László Sik Sándor tudománytörténeti rehabilitációjával. Gerold László előadásának címe *Impresszionizmus és modernség Kosztolányi színírátaiban* volt, ebben igen aprólékosan vizsgálta az író kritikusi működését, azt, hogy mit tartott modernnek, mit anakronisztikusnak, kiket becsült, kiket bírált. Legközelebb Wilde-ot érezte magához, benne a „kétkedő író” becsülte legtöbbször. A darabokon kívül mindig kitért az újfajta színészi játékokra, új színpadi térre is, sajátos nyelvet használt kritikáiban. Az előadás után Thomka Beáta, Bodnár György, Bori Imre és Dávidházi Péter gazdagította az impresszionista kritikáról tett észrevételeket, s megemlítték azt az érdekességet is, hogy Kosztolányi a közönségről is mindig írt kritikáiban. Az előadó álláspontjával szemben az volt Erdődy Edit ellenvetése, hogy Kosztolányi igenis túlságosan megértő színikritikus volt. Bodnár György *Az induló Nyugat modernségfelfogása és alternatívája* című előadásában főként Babits Mihály és Fülep Lajos kritikáira alapozva összegezte véleményét a folyóirat irodalomszemléletéről, az életről, művészetéről, egyéniségről adott felfogásáról. Fontos megállapításokat tett az impresszionista kritika mibenlétéről, jellemző kritériumairól, s igen nagyra értékelte Fülep véleményét mind a korfordulóként számontartott Cézanne-ról, a szubjektum és az abszolútum kérdéseiről, a visszatekintő tudatról és sok más lényeges problémáról.

A közelmúlt irodalomtörténetírása volt a másnapi ülés témája. Pomogáts Béla *Kontinuitás és diszkontinuitás az ötvenes évek megítélésében* című előadása úttörő módon dolgozta fel a mára már irodalomtörténeti forrássá lett dokumentumokat, a párt elméleti munkaközössége által kiadott elveket, az MSZMP határozatait, művészetpolitikai irányelveit, amelyekből egyértelműen kiderültek az irodalom iránti elvárások. A valódi irodalom mindvégig védekezett és harcolt a hivatalos nézetek ellen, Pomogáts Béla röviden szólt az irodalmi ellenzékéről, az íróperekéről, a kiemelkedő írók fordulatot hozó műveiről, s mindarról, ami még feltárára vár, s pontos elemzést kíván. Bori Imre érdekesen egészítette ki az előadást; hogyan látszottak ezek a problémák Jugoszláviában, miről tudtak az ottani írók, s mit hogyan kommentálhattak? Veres András a jónak tartott globális kérdésvetetés után Pomogáts Bélát további részletek kidolgozására, elmélyült elemzésére buzdította, Bodnár György is fontosnak tartotta a további politikátörténeti és irodalompolitika-történeti kutatások összekapcsolását, néhány érdekes kérdéskörrel ajánlotta bővíteni a dolgozat tematikáját, s néhány fontos nevet említett, akiknek szerepét a hasonló kutatásoknak fel kell tárnunk (pl. Szabolcsi Miklós, Mesterházi Lajos, kiadói szakemberek, Köpeczi Béla és mások). Kulcsár Szabó Ernő fontos adalékokat említett Németh László művei

megítélésének változásairól és más művek sorsáról, Nyíró Lajos szintén számos szubjektív emlékekkel járult hozzá a kor szellemének érzékeltetéséhez. Kalmár Melinda – aki az ötvenes évek irodalompolitikájáról írja értekezését – a „politika poétikájá”-nak nevezte az ötvenes évek abszurd irodalomszemléletét, s további hozzászólók is izgalmas kérdéseket vetettek fel. Pomogáts Béla örömmel fogadta mindezeket, azonban kénytelen volt tanulmányában egy fogalomra koncentrálni: a kontinuitás–diszkontinuitás kérdéskörére, de természetesen a későbbiekben részletesebben fogja tárgyalni az ötvenes évek irodalomtörténeti–irodalompolitikai problémáit.

Danyi Magdolna *Pilinszky kései költészete* címen konkrét elemzést adott néhány kiemelkedő versről, Pilinszky poétikai felfogásáról, költői filozófiájáról, világ-irodalmi párhuzamokról, az újat teremtő költő nagyságáról. Az elmélyült dolgozat élénk beszélgetést váltott ki a hallgatóságból, érdemes lenne a hozzászólóknak a dolgozattal együtt közzétenniük észrevételeiket, a Pilinszky-irodalom igen új szemponttal, tényfeltárással, fogalomtisztázással gazdagodhatna. Thomka Beáta tanulmányának címéhez híven (*Műfajteremtő elvek változásai és a prózakritika*) az elmúlt tizenöt év kiemelkedő prózai művei alapján vette sorra, mivel kell foglalkoznia a mai prózakritikának, milyen az új prózaeszmény, mi a narratív design? Mi a domináns a mai prózában? – erre felelt tömören az igen sok példát is hozó elméleti fejtegetés. Kulcsár Szabó Ernő, Bodnár György, Gerold László és Veres András egészítették ki néhány gondolattal az előadást, a posztmodern próza jellemzését tovább bővítve.

Az utolsó előadást Kulcsár Szabó Ernő tartotta, az eredeti címnél (*A mai irodalomtörténet-írás*) szűkebb témát taglalva. Igen kritikus mondandójának lényege az volt, hogy a marxista irodalomtörténet művészetén kívüli szempontok érvényesítését tette kötelezővé, uralkodóvá vált az ideológia, elsikkadtak az úttörő megközelítések és eredmények. Kemény bírálatban részesítette *A magyar irodalom története* című hatkötetes összefoglalást, valamint az 1945 utáni irodalom történetéről készült kézikönyvet is. A hatvanas–hetvenes éveket az irodalomtörténet, irodalomtudomány legmélyebb válsága idejének tartja. A törleszteni való tennivalókat sorolta fel, s igen távolinak látta azt az időpontot, amikor valódi változásra lehet számítani az irodalomtörténeti kutatásban, irodalomelméletben. Bodnár György hozzászólásában kissé óvatosabb fogalmazást javasolt néhány megállapításban, s több érdemet tulajdonított a hatkötetes összefoglaló irodalomtörténetnek, általában azonban egyetértett a bíráló gondolatmenettel. Dávidházi Péter jó vitaindítónak fogta fel az előadást, a kérdést további elemzésnek, nagyobb anyagon történő feldolgozásnak kell követnie.

Az elnöklő Bori Imre zárszavában igen termékenynek és folytatásra érdemesnek tartotta a kollokviumot, s reményét fejezte ki, hogy az elhangzott előadások nyomtatásban is megjelennek majd.

R. Takács Olga